

“בימי שפטי השופטים”

מוקדי עיון בספר שופטים ומוגילת רות

הרצאות הרב ד"ר צבי יהודה

בשבוע העברי תשס"א

יום ג' י"ב בתמוז תשס"א, 2 ביולי 2001 (בקר)

הרצאה ב':

דבורה הנביאה אשת לפידות וברק בן אבינועם -- המלחמה והשירה

שופטים פרק ד

א] ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני השם ואהוד מת: ב] וימכרם השם ביד יבין מלך-כנען אשר מלך בחצור ושר-צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת הגוים: ג] ויצעקו בני-ישראל אל-השם כי תשע מאות רכב-ברזל לו והוא לחץ את-בני ישראל בחזקה עשרים שנה:

א] בני ישראל הוסיפו לעשות הרע בעיני השם - לאחר [או מאחר] שאהוד [וכן שמגר ועוד] מת עוד קודם לכן. רד"ק: למה זכר מיתת אהוד, היה לו לזכור מיתת שמגר שהיה אחריו? אלא נראה כי בימי שמגר לא נושעו ישראל תשועה שלמה ולא עצרם מלעשות הרע בעיני ה' ולא שקטה הארץ בימיו הלא תראה כי לא אמר אלא ויושע גם הוא את ישראל והנה כתוב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות וגו'.

ב] אשר מלך בחצור. רד"ק (מתמודד עם הסתירה מספר יהושע י-יא-יב): קודם שהכם יהושע והחריבם ושרף את חצור ומלכה הכה בחרב ויבין הוא שהיה מלך חצור אז ומה שנשארו מאותה משפחה הלכו לחרשת הגוים ונתישבו שם והמלך נקרא ג"כ יבין כמו המלך הראשון.

בחרשת הגוים - חרש, חרשה, יער; או, חרש, חרשת, ליצירת נשק ברזל [כי תשע מאות רכב-ברזל לו]; או, חרש כמו חלש [במובן הפוך של חזק], רש"י: "בחרשת הגוים, שם עיר, על שם שהיתה חזקה ושולטת". ג] והוא לחץ את-בני ישראל בחזקה - רש"י: "דרש רבי תנחומא, בגידופין; וכן הוא אומר (מלאכי ג/יג), חזקו עלי דבריכם".

ו] ותאמר אליו הלא צוה השם אלהי-ישראל - רש"י: ביד משה [דברים כ יז], פיה חרם תחרימם. כך שנויה במכילתא.

יח] ותכסהה בשמיכה, כלל שפרטיו בפסוק [יט] ויאמר אליה וגו' ותשקהו ותכסהה. בשמיכה. מה? מלה יחידאית במקרא.

שירת דבורה

א] ותשר דבורה וברק בן-אבינועם פיוס ההוא לאמר:

ב] בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו השם:

בפרע פרעות בישראל - פורענות או התנדבות - פורענות: פרע = פרח, רש"י: "כשפרצו פרעות על ישראל, שפרצו בהם הגויים"; כקידומת ל-בהתנדב עם. התנדבות: כשקמו נזירים, במקביל ל-בהתנדב עם. רד"ק: "בפרוע פרעות - בנקום נקמות" (בעם או באוייב?). מצודות: "בפרוע פרעות, רצה לומר, במה שנקם הקב"ה נקמותיו ע"י ישראל, להיות נראה שבכח ידם נעשתה והיא להם לכבוד". רלב"ג: גם בפורענות וגם בהתנדב עם, "כשישראל מתנדבים ומתגברים לצאת למלחמה כלומר על הרע ועל הטוב ברכו ה'".

ז) חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל. שקמתי כמו שקמתי, בנוכח.

ח) יבחר [העם] אלהים חדשים אז לחם שערים (בצליל לחם שערים) ---

ט) לפי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו השם:

יב) עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר קום ברק וישה שבך בראבינעם:

רש"י: לשון שבח כפשוטו, התגברי בשירתך. ורבותינו אמרו, מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי דבורה נסתלקה הימנה רוח הקודש:

כח) בעד החלון נשקפה ותניב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרפבותיו: כט) חכמות שרותיה תענינה אף היא תשיב אמריה לה: ל) הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתיים לצוארי שלל: לא) כן לאבדו כל-אויביך השם ואהבו פצאת השמש בגברתו ותשקט הארץ ארבעים שנה:

רש"י: כח) ותניב - לשון דבור כמו ניב שפתים ורבותינו פירשוהו לשון גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא ואני אומר לשון ראייה כמו בבת עיני וכן חברו מנחם: לא) ותשקט הארץ ארבעים שנה - אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר.

רלב"ג שופטים פרק ה (מקוטע)

ב) בפרוע פרעות - הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש"י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא וחילו כי זה היה נפלא מאד:

ד) ה', בצאתך משעיר - ובלכת צעדיך משדה אדום ארץ רעשה ואמר על צד המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת ישראל משעיר שהוא שר אדום כמו שזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על שאר המלחמ' שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל דברו הנביאים במקומות רבים:

ה) הרים נזלו - יתכן שרמז בזה על מ"ת [מתן תורה] ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני ה' וזה היה ביום מ"ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני ה' אלהי ישראל ובה נשלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישראל במלחמות האומות ולחם במלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו:

ו) ואחר זה שבה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב:

ז) חדלו פרזון - ר"ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב ולא נשאר ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכ' שנה שלחץ סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשתה מהמיתת סיסרא להגיד שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון:

עד שקמתי דבורה שקמתי - אני הייתי אם ומנהגת ישראל:

ח) יבחר אלהים חדשים - פירוש: בו כי בעת שבחר ישראל בעבודת גילולים שהם אלהים חדשים אז

היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ. ואפשר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להשלים זה הנס והוא שכבר משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי ליפול שם לפי מה שסבב הש"י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא נצחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זין כי אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן לא היו כלי זין כי אם לאנשים מועטים:

(ט) לבי לחוקקי ישראל - ר"ל החכמים והסופרים המתנדבים בעם להשלימם וללמדם תורה ומצית הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל בני זבולן שירדו מהם מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה:

(י) רוכבי אתונות וגו' - הסוחרים הנכבדים רוכבי אתונות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם הישר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות:

(יא) מקול מחצצים - וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינות שהיו שואבין מהן המי' להצר להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה' שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג"כ צדקות פרוזנו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבו מפחד אויב:

אז ירדו לשערים עם ה' - ר"ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת, או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה' לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג"כ היה מונעם מזה:

(יב) עורי עורי דבורה - יחס לדבורה דברי השיר ולברק יחס שבית השבי שהוא פועל המלחמה:

(יג) אז ירד - אז ישם השם רודה מה ששרד ונשאר מישראל על אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כ"ש ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה' שם רודה ומושל לי בגבורים ר"ל ששם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען:

(יד) והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמ' מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שזכר בתורה ויחלוש יהושע וגו':

אחריך - תביא אתה שתהיה משבט בנימן בעממך להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלק לעבר הירדן ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולן:

(טו) ושירי ביששכר - והשרים שהם ביששכר ג"כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם בפלגות ראובן גדולים חקקי לב:

(טז) והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב על ששקדו עליהם ולא נתנו לב לצאת משם:

(יז) גלעד בעבר הירדן שכן - וא"ת כי מנעך מזה הירדן הלא גלעד ג"כ שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא לעזרת ה' בגבורים כמו שקדם והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר

הירדן ולא די שלא בא לעזרת ה' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שת"י הנה אשר יש לו התנצלות אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומו הפרוצים בארצו שלא יבאו שם האויבים:

(יח) ואמנם זבולן ונפתלי ראוי שישובחו והוא כי זבולן הוא עם שחרף נפשו למות מרוב קנאתו להנקם מהאויב ר"ל שמסר עצמו לסכנה, וכן נפתלי ג"כ כי מבני נפתלי ומבני זבולן היו החיל אשר עלו עם ברק על הר תבור שהיו על מרומי שדה כי הם ראו חיל עם סיסרא ועם זה מסרו עצמם לסכנה לעלות עליהם למלחמה מרוב בטחונם בשם ית':

(יט) באו מלכים נלחמו - ידמה שמלכים רבים מממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסר' להלחם עם ישראל ונלחמו אז מלכי כנען בתענד ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר:

(כ) מן שמים נלחמו - אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת ה' ית' בא להם זה הניצוח והוא ית' שם הכוכבים ממסילותם נלחמים עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו ניצוח סיסרא וחילו:

(כא) נחל קישון גרפם - ידמה שכבר גברו אז על דרך מופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירות כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובוזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון:

תדרכי נפשי עוז - ר"ל שלא גברו המים לישראל בעברם בדרך שיניעום ויסירות ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים סוף:

(כב) אז הלמו - אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהנהיגום גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל נגבו המים רגליהם:

(כג) הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והלילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא:

(כד) והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרת החכמות ההן והוא כי סבת איחורו הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו:

(ל) רחם רחמתים - ולהיות פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל העריות אולי השיג כל אחד מהן נערה אחת או שתים ולסיסרא ג"כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם סיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו:

(לא) והתפללה דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי ה' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום, והרצון באמרו בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום, ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה: